

JENEI GYULA (1962) Szólnok

JENEI GYULA

Ismerős idegenség

A Kisfaludy utcától a Kisfaludy utcáig

Kisfaludy utca, égető nyár. Amikor Kunhegyesen akad dolgom, egyre ritkábban, úgy választok vonatot, hogy tudjak csatangolni a településen. Órákig nézelődöm az ismerős helyeken. Hazamenni már nincs hová; apám rég meghalt, pár éve anyám is.

Megyek a Kisfaludy utcán, kifelé. A kocsit a rendszerváltozás környékén leaszfaltozták, a házakat időközben átépítették, újratatarozták, némelyiket elbontották, nagyobbat, modernebbet húztak a helyére. Ha képen látnám, kiszakítva a környezetből, nemigen tudnám azonosítani egyiket sem, de így azt is tudom, melyikben kik laktak. Ahogy báméskodva lépegetek, megelevenedik a múlt, a kerítések mögé, az épületekbe ismerősöket képzelek, olyanokat, akik egyébként eszembe sem jutnak, akiket már csak itt hív elő képlékeny fotópapírra az emlékezet szeszélyes vegyszere. Az utca végén látom, Türiék házáat is alaposan átszerkesztették. Valamikor idáig vezetett a vékony betonjárda. Az utolsó kis vályogépületben pedig Murányi néni lakott egyedül, a község szélén, az erdő mellett. Gyerekkoromban, ha arra csellengtem vagy csellengtünk az utcabeli társakkal, sokszor eszembe jutott, félelmetes lehet itt lakni szélén, kiszolgáltatottan betyároknak, rossz embereknek. Itt lakni, azt hiszem, ma is félnék.

Negyvenöt-ötven év múltán már nincs meg az utca végi öregek arca, csak az egyik bácsit látom magam előtt: ül a gangon letaposott kérgű dorkóban, sötét munkásnadrágja térdig fölhajtván, a lábfeji és -szárán fekete-lila a bőr. Vagy indigókék. Kisgyerek vagyok, elkapom a tekintetemet, nem értem. Nemrég jött haza a kórházból, hamarosan meg fog halni. Hatvanas–hetvenes évek fordulója, téveszkorszak. Évtizedekkel később, az ezredfordulás árvizek idején a megyei lapban látom a szélső házat, belvíz ostromolja, a lakóit már nem ismerem.

Megyek kifelé az utcából a gyepre, a legelőre. Kiadós, nyári esők után itt megállt a víz, a fűtől nem látszottak a nagyobb tócsák, ám ahogy szaladtunk, fölcsaptak langyosan. Kis gumilabdával fociztunk, de ha az nem volt, ronggyal. Birkák legeltek erre, libák, kikötött kecskék. Mostanra a környező tanyákat megemésztette a szántóföld. Perzsel a nap, állok az ultraviola-sugárzásban, hosszú ujjú ingben, kezemen, arcomon ötven faktoros naptej. A hátizsákomból előveszek egy kis törölközőt, a nyakamra terítem, ezért hoztam, védjen ez is.

Visszafordulok. Valahogy szokatlannak tűnik az utca látványa; ritkán jövök ki eddig. A járdás oldalon megyek, mi a földesen laktunk. Emlékektől zsong a fejem. Faágak lógnak az utamra, le kell hajolnom, így teszek pár lépést. Épp a sarokra érek, amikor fölegyenesedhetek: ismeretlen környék. Mintha sosem jártam volna itt. Másodpercek telnek, szinte beleszédülök az élménybe: jobb felől, pár méterre, a keskeny utca másik oldalán a kis ház, igaz, a felismerhetetlenségig átépítve, ahol tizenhét éves koromig éltem, balról a Jókai utca nyílik, aminek az ötödik vagy hatodik házába költöztünk nagyanyámtól, a Kisfaludyról, s ahová néhány évig még hazajártam a szüleimhez. Később pedig csak így, ismerős idegenként nézelődve, emlékezve.

Kunhegyesi vagyok. Odaköt egész gyerekkorom, a gimnáziumi eszmélés ideje, de bármilyen hivatalos papírt kell kitöltenem, Abádszalókot írom a születésem helyét firtató rubrikába, az önéletrajzokba, így aztán azt hihetik, odaválói vagyok. Ez zavar. Pedig Szalókot is szeretem, szalóki is vagyok kicsit, de mégis: kunhegyesi.

Belém épült ez a kettősség.

Abádszalók: katolikus falu, lány, istenes-szűzmáriás vidék, anyám, paraszti felmenők. Észrevétlen futnak vissza a generációk a jobbágyszázadokba. Amennyire ismerem a családfát (nem nagyon), arra tájidegen ember ritkán kéredezkedett föl, utóbb valami osztrák őrmester, Richter nevű, már a forradalom és szabadságharc után. Az egyik ükapám.

Anyám még tanyán töltötte a gyerekkorát, pedig nagyapám akkorra megépítette a szép és jókora faluszéli házat. Annak a tornácán várt később, ha meglátogattuk őket, s szigorúan kérdezte: mi van, kunhegyesi gyerek, át mertél jönni Szalókra? És mosolygott. Így visszagondolva, azt hiszem, mégis tartottam tőle, félttem ettől a kérdéstől, nem tudtam értelmezni. Valami számonkérést hallottam ki belőle, ami persze inkább irónia lehetett, a családjuk és az apámék családja közötti feszültségre vonatkozhatott. Nagyapám kalapban járt, emlékeimben szürke cájgruhában látom. Olykor sötétkék kötényt kötött, vizet húzott a kerekes kútból (amelytől engem annyira féltettek), nyulakkal foglalatoskodott, s el-elbiciklizett valahová tápért, ezért-azért. Néha zsákot cipelt, néha fulladt. Gyűlt a víz a szíve körül, hogy hetvenkét évesen elnyelje az örvény.

Nagyanyám kanapén ül, sóhajtozik, hogy jesszusom, jézusmária. Állandóan a visszeres lábát fájlalta, fáslikkal tekerte körül, vallási könyveket lapozgatott vagy Szabad Földet. Jól főzött, ritkán mosolygott, mégis sokszor ugrotott komoly vagy komolykodó képpel. Talán csak kék szemében villant olyankor huncut fény. Ahogy leírtam, most jövök rá, ezt a tulajdonságot tőle örökölhettek. Vagy lestem el. Néha fapofával állítok képtelenségeket. A gyerekeim ilyenkor utálnak, némelyik ismerős csak néz szigorúan vagy bambán, nem tudja, viccelek éppen, s csodálkozik azon, amit mondok, vagy egyszerűen hülyének gondol. Mindegy. Múltkor felhívott az egyik unokatestvérem. Hosszan beszélgettünk, akkor mondta, hogy szíve szerint esténként máig betömné, leragasztaná a kulcslyukakat, mert amikor kisgyerek volt, nagyanyám sokat mesélt neki és a testvéreinek az ajtóréseken, kulcslyukakon bekúszó, bepréselődő szellemekről, állítván, hogy ő már látott olyanokat. Nem számít, hisz-e az unokatestvérem a szellemekben vagy sem, az sem, hogy nagyanyám komolyan hitte-e, amit mondott, vagy csak ijesztgetni, fenyíteni akarta az unokáit, hogy ne rendetlenkedjenek. A gyermekkor zsigeri történeteit nehéz levetkőzni. Valahol a tudat alatt bennem is mocorognak nagyanyám vajákos-boszorkányos meséi.

A Kisfaludy út csak tizenhárom kilométerre fekszik anyai nagyapámék egykori házától. Kunhegyes járási székhely, református település. A 19. század végén gazdasági megfontolásból visszaadta rendezett tanácsú városi rangját, épp abban az évben, amikor apai nagyanyám született. A kunok büszkék magukra, a múltjukra. Mária Terézia idején megváltották régi szabadságukat, vagyis visszavásárolták közvetlenül a török idők után elvesztett kollektív nemességüket, és a Nagykunságban (s a jászoknál is persze) megindulhatott az amerikai típusú szabad paraszti fejlődés, amely sokemeletes öntudatot épített.

Nagyanyám dunántúli gépészkovácsához ment feleségül, s a tízes években pár esztendő a fővárosban is éltek. Ez aztán (egyébként szegényes életvitelük mellett is) tovább növelte az olvasott, világban jól tájékozódó, okos

asszony büszkeségét. Mindenkire tudott rosszat mondani, a szomszédok többségét megszólta, anyámmal állandóan azon veszekedtek, hogy anyai nagyapáméknak hány hold földjük volt valójában. Parasztozta, pápistázta őket, pedig az ő apja is egyszerű gazdálkodó volt.

Apai nagyapámat pár évvel születésem előtt elvitte a gyomorrák. Felesége elbeszélései szelíd, halk szavú, ügyes kezű mesterembert rajzoltak. Néhány általa készített tárgyat ma is a kezem ügyében őrzök.

Anyám időskorára buzgó templomjáró lett, talán szociálisan, magányát oldandó. De azt hiszem, ő mindig is hitt a teremtőben. Apám évente kétszer ment volna istentiszteletre, karácsonykor (vagy újév napján?) és húsvétkor, de többnyire elszöszmötölte, elborotválkozta az időt, s rendszerint lekéste az alkalmakat. Ha megkérdeztem tőle, van-e isten, igennel felelt, de nemigen hittem, hogy elhiszi, amit állít. Pedig ki tudja?!

Néhányszor azért elvitt magával a gyönyörű, Hild József tervezte református templomba, amely a debreceni után a legnagyobb az országban. Egyszer a toronyba is felmentünk. Vagy harminc méter magasról bámultuk a házak halmazát, az utcák geometriáját, az országúton semmibe bicikliző embereket, ahogy apró pontokként fölszívódtak valahol a színperspektíva kékes tartományában. Arra gondoltam, azt látjuk, amit körülbelül Isten is lát, ha éppen Kunhegyesre veti a pillantását. De lehet, hogy akkor eszembe se jutott Isten.

Ott, a torony galambszaros tűzfigyelő erkélyén, a sétálón akár azon is töprenghettem volna, mi a szülőföld. Ha akkor megkérdezem apámat, talán körbemutat, és azt mondja, hogy ez mind, amit itt látsz: a sarkon a mozi, aztán az étterem, a kultúrház, amarra a posta, a poros utcák, az akác sorok, a másik, a katolikus templom, a piactéri víztorony, a házak, amiket látunk, meg amiket eltakarnak a fák, amott a tejszarnok, a vágóhíd, a temető, mögötte a búzatáblák, a lőtér. Meg az emberek, akik lent mennek a dolgukra, bicikliznek, buszra várnak, dolgoznak, vásárolnak, pletykálnak, gyereket nevelnek, cigarettáznak, betegeskednek, örülnek, szoronganak. Élnek. De nem beszélünk ilyesmiről. Legalábbis nem hiszem. Nem tudom már, miről eshetett szó közöttünk akkor. Apám biztosan többször elmondta, ne támaszkodjak a korlátnak, ne hajoljak ki (már ha nekitámaszkodtam, vagy ki akartam hajolni), meg hogy látom-e ezt vagy azt.

Azóta sem tudom, mi a szülőföld. Csak valami homályos, bizonytalan érzést próbálhatok körülírni. Nekem a szülőföld olyan mély, zsigeri ismerősséget jelent, amelyet csak a gyerekkorból a világba növe tapasztalhattam meg. A környezet olyan kíváncsi, figyelmes és erőteljes befogadását, amelyre felnőttként talán nem is lennék képes. És nekem, aki tizennyolc évesen elkerültem otthonról, azt is jelenti, hogy az ismerősség egy idő után mégis megkopik, az ismerős hely (részben) ismeretlenné, idegenné válik.

A szülőföld persze az embereket is jelenti. Egy-egy régi szomszédot, aki bejelöl a Facebookon. Fiúkat és lányokat, ahogy egyre hiányosabban, egyre öregebben összejövünk az osztálytalálkozókon. Egy vállalkozót, aki huszonegyre a gyerekkortól, a legutóbbi találkozásunktól valamilyen otthoni rendezvényen megszólít, s amikor kérdem, hogy a csudába ismert meg, azt feleli, hasonlítok az apámra. Mondja a nevét, hogy őt hogy hívják, de annyira azért nem ismertük egymást, különben is, sokan voltak testvérek, sok egyszabású kiskölyök, s én nem kérdezem, hogy ő volt-e az, vagy valamelyik öccse, bátyja, aki egyszer a Dózsa iskola udvari vécéjében, ahol a falat legalább méternyi magasan olajfestéssel mázolták le, s ahol a fekete festékre hugyozva néztük, mint fröcsög és csorog a vizelet a fal melletti kis vályúban, s ahol a betonon állandóan széthor-

dott húgynyomok éktelenkedtek, szóval nem kérdeztem (mert minek), hogy ő volt-e az az alacsony, köpcös, szőke gyerek, aki egy vagy két osztállyal járt alattam, s egyszer, amikor léptem volna ki a klotyóból, szó nélkül és hirtelen úgy a képembe öklözött, hogy vérezni kezdett az orrom.

A szülőföld cigány Rozit is jelenti, aki nagyanyám házát járt meszelni tippannal, s húsz-ötven forintokat kért olykor apáméktól, de megadta mindig, ahogy a kölcsöntojásokat is. A férje húsvétkor muzsikálni jött volna a cimborájával, egy másik cigány férfival, de berigliztük előttük a kaput, ahogy az ünnepet pénzkereseti lehetőségnek tekintő ismeretlen suhancok előtt is, ám ha elfelejtettük bezárni, s mégis bejöttek, akkor elhegedülték, amit akartak, és mi süteménnyel, borral kínáltuk őket, s pénzt is adtunk nekik. Pár éve Karcagon találkoztam Rozi nénivel, aki addigra meghízott, de megismert és rám köszönt, kérdezgetett, hogy vagyunk. Akkor ott a szomszéd városban cigány Rozi volt a szülőföldem.

De Karcag is a szülőföldem, hisz kunsági vagyok, ha nem is olyan konok, mint amilyenek ezzel az alliteráló állandó jelzővel vallják magukat sokan ezen a vidéken. Nagykunsági vagyok, ha nem is olyan hűségesen és eltökélten, ahogy, mondjuk, Körmendi Lajos volt az. Körmendi barbaricumnak tartotta magát. Hogy aztán ez a Barbaricum mit jelent, ki tudja? Amikor ezzel a címmel verset írt, még Kelet-Európát értette rajta, aztán (szerintem) szűkítette a szó jelentését a fővároson kívüli magyar vidékre, annak is a keleti felére. A végén pedig talán már csak a „székesfőprovincián” kívüliséget, a szegénységet, kiszolgáltatottságot metaforizálta vele.

Hát igen, a kiszolgáltatottság! Gyerekkoromban még tízezer lelket számlált Kunhegyes. Működött három téesz, a húsüzem, a kenyérgyár, a malmok, az ipari vállalatok, köztük a legjelentősebb, a BHG, amely szovjet s talán arab piacra gyártott telefonközpontokat, s fénykorában több mint ezer embernek adott megélhetést. Anyám is onnan ment nyugdíjba. A környékről is jártak oda dolgozni, buszok hordták a munkásokat.

Bő ötven éve alapították a kunhegyesi gimnáziumot, én is oda jártam, igaz, Kisújszállás és Karcag sokakat elszípkázott, s a hetvenes évek második felében két-három év is volt, amikor már csak egy-egy osztályt tudtak indítani. Akkor vezették be a szakközépiskolai képzést, hogy biztosítsák a BHG szakemberigényét, ám az a fajta hírközlési technika hamarosan elavult, a Szovjetunió is megszűnt felvevő piac lenni, s a rendszerváltás környékén a helyiekre és a környékbeliekre, köztük számos egykori osztálytársamra a munkanélküliség lélekőrlő évei vártak.

Ahogy most rákerestem az aktuális statisztikára, magam is megdöbbenek, hogy a húsz éve ismét várossá nyilvánított településen már csak hét és fél ezren laknak, miközben az összlakosságon belül megnőtt a cigányság arányszáma. Nagyobb a szegénység, a másik oldalon meg a gazdagság, a jó mód. Nyílik az olló. A munkanélküliség kínai gönceit sem könnyebb levetkőzni, mint a kölyökkori babonákat.

A Kossuth iskolából, ahová apám, nagyanyám járt, mostanában fogyott ki a gyerek, igaz, közben a református egyház alapított egy saját általánost, s az szépen fejlődik. A templomot is áttarozták, felújították néhányszor gyerekkorom óta. Akár vonattal, akár autóval érkezem, messziről mutatja magát. Az egykori utcabeliek, barátok, fogyatkozó ismerősök mellett ez a kéttornyú reformkori csoda a legbiztosabb tájékozási pont kunhegyesiségem tekintetében. Földrajzilag, és az emlékekben bolyongva is: összeköt eget és földet, múltat és jelent.

A vasútállomás is az állandóságot jelenti, ahová néha megérkezem, bár a járatszám egyre csökken, Kisújszálláson pedig a csatlakozási idő már-már

cinikusan megnőtt. Az állomás közelében húzódik meg a református öregotthon. Utolsó éveire anyámnak ott váltottunk kicsinyke fürdőszobás lakrészt. A ház árából. Jó, nem volt nagy. Meg különben is, Kunhegyesen kevés a munkahely, a megélhetés, nincs értéke az ingatlannak. Jobb időket látott épületek omladoznak, hullajtják vakolatukat. Süt róluk az árvaság. A gazdáik meghaltak, azok gyerekei messzi városokba költöztek a jobb élet reményében, esetleg külföldön próbálgatják a szerencsét.

Gazdátlanok tűnik a mozi is, ahol pedig esténként másfél órás boldogságok és boldogtalanságok szikráztatták a levegőt. Másodpercenként huszonegy képkocka: *Lobó, a farkas, Gyöngyvirágtól lombhullásig, Timur és csapata, Rákóczi hadnagya, Amarcord, Huszadik század, Hair*. Jancsó.

Apám kereskedő volt. A háború előtt-környékén Horváth Lajosék Kálvin utca sarkán lévő boltjában inaskodott. Később összejártak, családirag is tartottuk a kapcsolatot. Lajos bácsitól tanultam sakkozni. Szerettem hozzájuk menni. Hatalmas, U-alakú házukba addigra három másik családot is beköltöztettek, nekik csak szoba-konyha maradt, de az valami békebeli, polgári hangulatot őrzött azokban a bizonyos téveszidőkben. Pár éve azt a patinás épületet is lebontották, igaz, húztak a helyére egy korszerűt, emeletest. Nem siránkozom, csak leltározom. Leltározniék.

Borgestől tudjuk: „az idő is folyó”, „s hogy elveszünk mi is, mint a folyó, / s az arcok is elfutnak, mint a víz”. Ha belenézek, szinte beleszédülök, magába ránt az örvény, mint pár éve a Kisfaludy utcában, ahol felnőttem.

Nyár van, szalmasárga hőség, állok az ultraviola-sugárzásban, báméskodom. Az árnyékok és az emlékek élesek, de a jelen díszletei közt el-eltévedek. Pedig majdnem otthon vagyok. Még minden ismerős. És mégis: reménytelenül idegen.

